

Andrej A. LUKŠIČ
Fakulteta za družbene vede,
Univerza v Ljubljani

Elstub, Stephen (ur.),
McLaverty, Peter (ur.)
**Deliberative Democracy:
Issues and Cases**
Edinburgh University Press,
Edinburgh, 2014,
str. 256, \$ 39.95
(ISBN 978-0748643486)

Kratka zgodovina deliberativne demokracije (DD) pokaže, da se njen razvoj ni odvijal samo na terenu teorije in etike – kar je bila značilnost prvega obdobja – temveč je bil v ospredju – predvsem v zadnjem času – tudi politično praktični vidik. Ko je razvoj DD vstopil v tretjo fazo, je prišlo do praktično-empiričnega obrata, kot zapiše urednik zbornika Stephen Elstub že leta 2010 v članku *The third generation of deliberative democracy*. Če sta Habermas in Rawls do sredine 90-ih utemeljevala normativno osnovo (teoretsko in etično) za DD in odprla razpravo o interpretacijah ter o nujnih elementih njene teoretizacije, ki pa hkrati ni vzela v premislek tudi kompleksnosti sodobnih kapitalističnih družb in možnosti njene implementacije, je druga generacija z Bohmom, Gutmannom in Thompsonom sredi 90-ih vzela družbeno kompleksnost resneje in v luči institucionalizacije DD odprla nov horizont teoriji DD s tem, ko ga je opredelila kot (komunikacijski in odločevalski) proces. Kljub desetletju premišljanja v teh okvirih je ostalo odprtih kar

nekaj bistvenih podrobnosti, kot je npr. razmislek o tipih institucij, ki so potrebne, da bi se zagotovilo udejanjanje DD v kompleksnih kapitalističnih družbah. Ta manko je potem usmerjal tretjo generacijo zagovornikov DD, ki se je ukvarjala s problemom oblikovanja takšnih institucij, ki bi omogočale DD, da bi se začel uveljavljati v vsakdanjem političnem življenju; torej da bi prišlo do »sprave« s politično prakso v določeni politični skupnosti. Ta korak v razvoju DD je bil prebojen, saj je na široko odprl vrata različnim interpretacijam o tem, kakšne naj bodo konkretne institucionalne rešitve deliberativnega modela demokracije, kar je potegnilo za sabo izredno močno pluralizacijo razumevanja DD znotraj tretje generacije, ko je šlo za vprašanje institucionalnega dizajna. Do preboja pa ni prišlo le na teoretični, temveč tudi na praktični ravni, saj je ta pluralizacija spodbudila nešteto eksperimentalnih poskusov v Evropi, ZDA, Avstraliji, JV Aziji in Južni Ameriki pa tudi v Sloveniji, kjer so praktično preizkušali ustrezne institucionalne dizajne deliberativnega modela demokracije. Ta razmah v eksperimentiranju pa je nato vzvratno omogočil tudi teoriji DD, da se je mednarodno uveljavljala zunaj akademskih in raziskovalnih krogov.

Zbornik *Deliberative Democracy: Issues and Cases*, ki sta ga uredila Stephen Elstub in Peter McLaverty ter ga leta 2014 izdala pri Edinburgh University Press v sodelovanju s še drugimi mednarodno uveljavljenimi poznavalci DD, lahko razumemo kot

zbornik tretje generacije. V tem zborniku je identificiranih in obravnavanih deset ključnih problemov, in sicer koncept DD v kontekstu konfliktov, neenakosti, ekspertnega znanja, interesov, pluralizma, državljanskih kompetenc, različnih ravni deliberacije, povezljivosti s predstavniško demokracijo, problem javne sfere in mini-javnosti kot komunikacijskih oblik deliberacije z namenom, da se poiščejo odgovori, ki bodo omogočili nadaljnji razvoj teorije kot tudi prakse DD. Zbornik tako uspešno nagovarja po eni strani tiste, ki se ukvarjajo s političnimi teorijami in teorijami demokracije, kot tiste, ki so usmerjeni bolj v uvajanje različnih demokratičnih političnih praks.

Prvo poglavje z naslovom *Conflict and deliberation* je napisala Georgina Blakeley. V tem poglavju se avtorica ukvarja z vprašanjem, ali politična deliberacija spodkopava, devitalizira, kastrira politiko. Če je bistvo politike razumljeno kot spopad nasprotnih mnenj in pogledov na svet, je deliberacija način komuniciranja, ki teče po določenih etično utemeljenih pravilih in se konfliktu, spopadu kot takemu izogiba. Avtorici se tu odpre nov horizont s celo vrsto novih vprašanj, kot so: ali je DD potemtakem nezaželena, če se izogiba konfliktom; ali je ta njena nekonfliktnost napaka, ki izhaja iz njenega osnovnega pristopa k politiki; ali je DD omejena samo na omenjeni način komuniciranja, ali je dobra deliberacija mogoča tudi med strankarskimi pripadniki. Avtorici v tem poglavju uspe pokazati na meje DD, ko se ta sooča s konflikti v praksi.

Drugo poglavje z naslovom *Inequality and deliberative democracy* je napisal Peter McLaverty. V njem obravnava vprašanje, ali socialna neenakost preprečuje ali celo onemogoča javno deliberacijo. Če razumemo idejo politične enakosti kot ključni element demokracije, je jasno, da ji socialna enakost ne stoji na poti; socialna enakost ni predpogoj politični enakosti, kar pa ne pomeni, da socialna neenakost ne vpliva na politično; raven participacije in socialno-ekonomski status sta v močni korelaciji. Tako DD v praksi favorizira dobro izobražene bele moške iz srednjega razreda, zapostavlja pa manj izobražene pripadnike delavskega razreda, etičnih skupin in žensk. Neenakost se pojavlja tudi v distribuciji družbene in politične moči, ki prav tako spodkopavajo deliberativno prakso; tisti, ki so lastniki in imajo nadzor nad sredstvi za proizvodnjo, imajo večji vpliv in moč v demokratičnih političnih procesih; ekonomska osnova neenakosti omejuje demokratično prakso in spodkopava dosežke DD. McLaverty opozarja na socialne, ekonomske in politične neenakosti, ki se pojavljajo v procesu približevanja DD obstoječemu političnemu sistemu.

Tretje poglavje *Expertise and deliberative democracy* je spisal Mark B. Brown. Vprašanje, ali je ekspertno znanje kompatibilno z javno deliberacijo, je v ospredju tega poglavja. V kompleksni in tehnološko napredni družbi si učinkovite javne uprave in reševanja javnih problemov brez ekspertiz sploh ni več mogoče zamisliti. Zato nekateri zagovarjajo idejo, da bi

morali ob vsesplošnem pomanjkanju znanja pri ljudeh, ki bi sodelovali v deliberaciji, ekspertom prepustiti privilegirano mesto v procesu sprejemanja političnih odločitev (javnih policy). Ideja je v osnovi tehnokratska in antidemokratična, usmerjena proti široki javni deliberaciji. Po drugi strani pa velja, da javna deliberacija omogoča boljše politične odločitve, zato so v ospredju vprašanja, kot so, kako vključiti ekspertno znanje v politične odločitve, da to ne bo privilegirano glede na mnenja ostalih; ali je mogoča komunikacija med neprofesionalnimi državljanji in znanstvenimi eksperti na način, da bi z izmenjevanjem argumentov, razlogov ter pomenov ipd. lahko drug drugega razumeli.

Četrto poglavje *Interests, public policy and deliberation* sta napisala Darren R. Halpin in Juraj Cintula. Tu se ukvarjata s problemom, ali deliberacija v procesu oblikovanja javnih politik načenja demokracijo znotraj posameznih skupin. Namreč v politične aktivnosti oblikovanja politik so v te skupine vključeni preko posameznikov kot njihovih reprezentantov, ki skupaj z drugimi poskušajo doseči soglasje o določeni zadevi tako, da zagovarjajo svoje poglede in interese. S konceptom vladovanja (governance) naraščajo vladne mreže, v katere je vključenih vse več civilnodružbenih akterjev. Ta trend gre skupaj s konceptom DD, ki se prav tako zavzema, da različne skupine ali zastopnike specifičnih interesov spravi skupaj za mizo k preudarnemu premišljanju z namenom, da bi dosegli sporazum, ki bi bil sprejemljiv za

vse vpletene. Toda tu nastanejo težave; to je le ena oblika deliberacije, vse ostale pa so zato porinjene na stranski tir; skupina, ki ima svojega predstavnika v odboru, ta skupaj z drugimi sprejme odločitev, ki je drugačna od odločitve, sprejete na osnovi deliberacije znotraj skupine, kar pomeni, da je politična deliberacija med predstavniki skupin lahko dosežena tudi na račun znotraj skupinske deliberacije. Za rešitev te dileme se avtor ukvarja z vprašanji, ali je mogoče konfliktne oblike deliberacije kombinirati tako, da se izognemo situaciji, v kateri bo vedno eden zmagovalec; kaj ta napetost pomeni za razmerje med DD na eni strani in zasebnimi interesi ter skupnim dobrim na drugi; kakšne so implikacije za strankarsko deliberacijo ter za vlogo civilne družbe v deliberativnem sistemu. Vsa ta vprašanja avtorja premišljata v kontekstu ortodoksnega razumevanja javnih politik s poudarkom na tem, kaj DD (vloga civilne družbe) lahko prispeva k razumevanju in oblikovanju javnih politik in, vice versa, kaj lahko javne politike prispevajo k razvoju DD (vloga javne oblasti).

Peto poglavje *Pluralism and deliberative democracy* sta prav tako napisala dva avtorja, in sicer Manlio Cinalli in Ian O'Flynn. To poglavje naslavlja vprašanje, ali je deliberacija ob obstoječi različnosti identitet, kultur, interesov in mnenj sploh mogoča. Predpostavka kakršne koli deliberacije je obstoj ali občutek za skupnost med udeleženci, ali vsaj določena stopnja zaupanja do temeljev deliberativnih pravil. Nekateri naraščajočo

heterogenost v sodobnih družbah prepoznavajo kot potencialno nevarnost za javno deliberacijo, ker naj bi udeleženci imeli vse manj oprijemljivih skupnih referenčnih oprijemališč; težko je govoriti o preferencah in jih osmišljati, da bi bile sprejemljive tudi za druge. Kot rešitev se ponuja zoženje deliberacije le še na politiko v ožjem pomenu besede (kaj javna oblast počne), opuščene pa so deliberacije o različnih pogledih in socialnih položajih; deliberacija se tako vsebinsko osiromaši. V tem kontekstu avtorja premišljata, ali je res, da DD zahteva skupno ozadje vseh udeležencev, da bi zaživel in živeli; ali je deliberacija sploh mogoča med tistimi, ki imajo različna ozadja; kakšen tip institucij je potrebno oblikovati, da bi ustrezal razdeljeni, pluralni, heterogeni realnosti in teoriji DD. Avtorja sta v razmislek vključila tudi rezultate empiričnih analiz o etičnih odnosih v Britaniji in njihovi povezanosti z DD.

Citizen competence and the psychology of deliberation je naslov šestega poglavja izpod peresa Shawn W. Rosenberg. Večno vprašanje, ali so ljudje sploh sposobni deliberacije, ali imajo potrebne psihološke sposobnosti in veščine, da bi bili kos vsebinsko zahtevnim deliberacijam, ima tudi standardne odgovore, ki so se v osnovi oblikovali že ob nastanku demokracije v Antični Grčiji. Kritiki so prepričani, da ljudje ne premorejo tistih psiholoških atributov, ki jih zahteva (deliberativna) demokracija; niso sposobni razumeti zaznav drugih ljudi in sprejeti drugačnih pristopov k političnim problemom, prav

tako pa se niso sposobni vključiti v neinstrumentalno deliberacijo (ni usmerjena na nek (konkreten) cilj). Ta problematika je bila predmet tako številnih empiričnih raziskav kot tudi psiholoških teorij. Avtor predvsem izpostavlja, kako preseči težave, ki jih imajo ljudje v deliberaciji, ali obstajajo načini, ki bi pomagali povečati možnost deliberacije med ljudmi; ali se lahko ljudje psihološko razvijejo tako, da bi pridobili potrebne sposobnosti za deliberacijo. Upanje za deliberativno opolnomočenje nekatereim vliva dejstvo, da vse več ljudi dosega visoke izobraževalne standarde (mentalno učenje) in da je vse več ljudi po svetu vključenih v deliberacijo (izkustveno učenje). Rosenberg premislek o teh vprašanjih utemeljuje tudi na izkušnjah z deliberativnimi eksperimenti in deliberativnimi inovacijami.

Sedmo poglavje *'Scaling up' deliberation* sta napisala André Baechtiger in Alda Wegmann. Demokracija se je v modernem svetu razvijala postopoma znotraj nacionalnih držav in je bila geografsko omejena z državnimi mejami. Ali je DD sposoben preseči te meje in se uveljaviti tudi na višji, nadnacionalni oz. na globalni ravni, je osrednje vprašanje tega poglavja. Že razširitev deliberativnega demokratičnega sistema na celoten politični sistem znotraj nacionalne države je danes velik izziv. Po drugi strani pa se je v času globalizacije povečal interes za razširitev demokracije na nadnacionalno raven, ker se vse več odločitev, ki so pomembne za ljudi, sprejema v

organih, ki niso del posamezne nacionalne države in za katere velja, da imajo omejen demokratični input. Težava je v tem, da so potrebe po demokratizaciji na različnih ravneh prepoznane, toda večina iniciativ, ki promovira in prakticira deliberacijo, se pojavlja na najnižji ravni (small-scale). Zagovorniki DD morajo zato odgovoriti na več vprašanj: ali je mogoče DD oživeti tudi na višjih ravneh (ne le na small-scale) in če je odgovor pritrdilen, kako to storiti; ali moramo pričakovati od deliberativno demokratičnih institucij na transnacionalni ravni kaj drugega; kakšen tip institucij bi bil primeren na nacionalni in kakšen na transnacionalni ravni ter kako bi jih bilo treba medsebojno učinkovito povezati. Baechtiger in Wegmann sta na koncu razprave oblikovala še zemljevid pogojev, ki (ne)omogočajo deliberacijo dvigovati na višje ravni.

Osmo poglavje *Sequencing deliberative democracy to promote public openness* je prispeval Juerg Steiner. Steiner se je v osnovi ukvarjal z razmerjem med deliberacijo v javnosti in politično reprezentacijo ter ugotavljal, če sta fenomena kompatibilna; kako bi bilo mogoče participacijske in reprezentativne mehanizme sekvencno kombinirati tako, da bi ta nova kombinacija pomagala krepiti deliberativne norme. Nekateri akademiki so se spopadli z vprašanjem, ali gre pri spremembi preferenc (deliberativni demokrati jih vidijo drugače kot reprezentativni demokrati) za inherentno napetost in pod kakšnimi pogoji je lahko dvosmerno deliberativno razmerje med reprezentiranjem

in biti reprezentiran doseženo. Steiner bralcu ponuja nekatere nove inovativne odgovore in predloge, ki oblikujejo ustrezno zaporedje participacijskih in reprezentativnih mehanizmov z namenom, da bi se v sistemu večnivojskega vladanja povečala odprtost komunikacijskega in odločevalskega procesa za javnost.

The public sphere as a site of deliberation: an analysis of problems of inclusion je nastalo izpod peresa finskega profesorja političnih znanosti Maija Setäl. Po Habermasu je javna sfera odigrala ključno vlogo pri uveljavljanju DD in na tem ozadju si Setäl postavi vprašanje, ali je lahko javna sfera del široko razpredene politične deliberacije v javnosti. Ta povezava bi vključevala ljudi različnih (političnih) pogledov v pogovor drug z drugim, bila bi odprta in egalitarna, njeni rezultati, jasno artikulirano in dobro informirano javno mnenje pa bi imelo vpliv na oblikovanje javnih politik (policy). Tako je videti v teoriji. V praksi pa empirične raziskave odkrivajo, da ljudje z različnimi političnimi opredelitvami težko sedijo skupaj in razpravljajo o političnih rešitvah. To dejstvo, tako se zdi, govori proti temu, da bi lahko javna sfera igrala kakšno pomembno vlogo v razvoju DD. Setäl si postavlja naslednje izzive za premislek: ali dejstvo o izključujočem obnašanju ljudi do politično drugače mislečih v temelju spodkopava celoten projekt DD in ali to pomeni, da je s tem omejena tudi kakovost demokracije na sploh; bo javna sfera ostala le arena za spopade diskurzov in neprimerna

za uveljavljanje inkluzivnih norm DD; bi morali reformirati medije, da bi se vzpostavili pogoji za bolj inkluzivno javno sfero; ali bi lahko bila inkluzivna javna sfera organizirana okoli institucij, ki sprejemajo odločitve na transnacionalni in globalni ravni. Setäl je tu razpet med zelenim in možnim, ko razmišlja o tem, kako bi lahko javna sfera ostala inkluzivna in deliberativna, hkrati pa vključena v odločevalski proces na različnih ravneh.

Na nek način se ta tema nadaljuje tudi v desetem poglavju *Mini-publics: issues and cases*, ki ga je spisal sourednik tega zbornika Stephen Elstub. Temeljna intenca in osnovno vprašanje celotnega zbornika je pravzaprav vprašanje institucionalizacije DD, ki ga tu Elstub motri skozi vlogo mini-javnosti. Najprej si postavi vprašanje, ki se nanaša na manipulacijo v in z mini-javnostjo; ali so mini javnosti pretirano odprte za manipulacijo. Moderatorji se pomembno razlikujejo od udeležencev; udeležencem je prepuščena vsebinska, moderatorjem pa formalna plat, nadzor nad potekom diskusije, ki jim omogoča, da usmerjajo deliberacijo v določeno smer. In še udeleženci ne odločajo o temi, o kateri bo tekla diskusija, temveč le sledijo agendi, ki jo je postavil nekdo drug. Tu najdejo nekateri kritiki odprt prostor za manipulacijo. Drugo pomembno področje za manipulacijo je reprezentativnost mini javnosti. Tudi če jo sestavljajo predstavniki, ki prihajajo iz najrazličnejših krogov, pa je njihovo število kljub temu majhno glede na število ljudi, ki jih predstavljajo; večina ljudi

najverjetneje sploh ne bo nikoli vključena v deliberativne forme. To predstavlja poseben problem takrat, ko so deliberativne forme vpete v odločevalski proces oblikovanja politik (policy). Glede vključevanja mini javnosti v odločevalski sistem pa se odpre še eno vprašanje; če mini javnosti niso vključene v ta proces, potem ne morejo izpolnjevati pričakovanj po dvigovanju legitimnosti javnih politik; če pa so vključene, pa se povečajo možnosti, da bodo kooptirane in/ali manipulirane. Elstub se zavzema, da se najdejo takšne rešitve, ki bodo omogočale čim večjemu številu ljudi oz. celotni javnosti nadzor nad javnimi politikami in ne da se to prepusti le majhni skupini, četudi je ta reprezentativno sestavljena. Elstub je v tem tekstu uspešno povezal po eni strani empirična dejstva iz različnih raziskav o mini javnostih po svetu, po drugi pa odprte probleme, ki so bili obdelani v prejšnjih devetih poglavjih z namenom, da bi v praksi prispevali k vključevanju DD v obstoječo liberalno-demokratsko polity, v teoriji pa k ponovnemu premisleku liberalno-demokratskih in deliberativnih normativnih izhodišč.

Zaključno poglavje je usmerjeno v prihodnost; v predvidevanje, kaj se bo dogajalo z DD in desetimi odprtimi vprašanji, ki se nanašajo na izgrajevanje deliberativnega sistema. Avtorji zbornika se zavzemajo za široko opredelitev DD, kar pomeni, da je ekstenzivna politična deliberacija med člani različnih javnosti umeščena v proces oblikovanja javnih politik. Zavedajo se, da pri sistemski nadgradnji

tega procesa (demokratizacija demokracije) ostajajo nekatera vprašanja odprta, na katere bo treba najti ustrezne teoretične odgovore in praktične rešitve; deset so jih v tem zborniku detektirali in obravnavali.

Zbornik je vreden preglednega branja za tiste, ki si želijo hitrega vpogleda v kratko zgodovino DD in v sedanje teoretsko-praktične izzive, za bolj zagrizene in zainteresirane bralce pa velja, da naj se z analitičnim branjem lotijo celotnega zbornika ali njegovih posameznih delov; je dober vir novih informacij, miselnih in problemskih navezav, izzivalnih tez in provokativnih spodbud za kreativni premislek o dograjevanju DD, in sicer tako na ravni teorije kot prakse.

LITERATURA

Elstub, Stephen (2010): The third generation of deliberative democracy. *Political Studies*, Review 8 (3): 291–307.

Marinko BANJAC
Fakulteta za družbene vede,
Univerza v Ljubljani

Rudi Rizman
**Čas (brez) alternative:
Sociološke in politološke refleksije**
Fakulteta za družbene vede,
Znanstvena založba Filozofske
fakultete, Ljubljana 2014,
str. 611, 25.00 EUR
(ISBN 978-961-235-714-6)

Čas, v katerem živimo, je turbulenten, poln raznolikih družbeno-političnih dogodkov in procesov. Kot

ugotavlja Steven Erlanger, novinar New York Timesa, v eni od svojih kolumn, je zgodovina zadnjega desetletja dokaz, da ima svet mnoge civilizacijske obraze, ki se na različne načine soočajo ter vodijo tako k večjemu medsebojnemu razumevanju populacij oziroma družb, kot tudi k novim delitvam in konfliktom. Čeprav so nekateri avtorji po padcu berlinskega zidu verjeli v premočrtnost gibanja zgodovine v smeri (dokončne) trumfa zahodne oblike liberalne oziroma predstavniške demokracije (Fukuyama) v spregi s kapitalizmom, pa je danes, ko se ozremo v nedavno preteklost in trenutna svetovna razmerja, jasno, da imajo zgodovina ter politični, gospodarski ter drugi procesi več tokov, ki gredo hkrati v različne smeri.

Najnovejša monografija ddr. Rudi-ja Rizmana, ki nosi naslov *Čas (brez) alternative: Sociološke in politološke refleksije*, analizira prav te kompleksne raznolike pojave ter procese, ki definirajo svet, v katerem živimo, in s tem opredeljujejo tudi nas same. Obsežna monografija z več kot 600 stranmi nam že na prvo listanje pokaže vsaj dvoje. Prvo je vezano na avtorja, saj je monografija zbir medijskih zapisov in analiz, ki so nastajale nekje od prehoda iz 20. v 21. stoletja pa vse do danes. Šele ko so ta besedila zbrana v eni sami publikaciji, postane vidno, kako neumorno dejaven je Rizman pri medijskem objavljanju. Dru-go spoznanje pa izhaja iz strukture monografije, saj je ta razdeljena na 10 sklopov, vsak izmed teh pa naslavlja različno topiko. Avtor se tako ustavlja